

Максим КАРПОВЕЦЬ

м. Остроз

МІСТО В ПРОСТОРІ І ПРОСТІР В МІСТІ

Дана стаття є спробою теоретичного осмислення міста як культурного та соціального феномену людського буття. Проте рефлексія полягає не в історичному моделюванні генези міста, а у виявленні ідеї та проекту міста в просторі, а звідси – констатування базових структур в міському просторі. Важливим є сама подія появи міста, як невинадковості і свідомо організації хаосу. Тому місто є космологічним проектом, який у своїй суті є переломним етапом у зміні світогляду людини.

This article is a try to understanding the city like cultural and social phenomena in human being. The reflection consists not in historical modelling of genesis the city, but in searching the idea and project of the polis. In this context it's better to fix the basic structures in city's environment. One of the important things is an event of appearing of the city. This appearing is consciously organization of chaos. That's why the city is cosmological project, that having the culmination of human's myth.

Місто – це тип поселення, сформований історично внаслідок скупчення людей, метою яких було виконання робіт не пов'язаних із землеробством. Таким чином, місто у первинному людському задумі є певним (від)межуванням від природи, виступаючи культурною проекцією людського буття.

В контексті соціокультурного поступу людства місто постає як особливий спосіб буття, який можна осмислювати з архаїчної доби. Макс Вебер зазначає, що city не лише соціальний проект, який починається від середньовічного міста як певний критичний момент розвитку економічної раціональності та капіталізму [14; 112], а його εἶδος (як проект космології) є переломною подією в житті суб'єкта. Людина живе в місті, і місто живе за рахунок людини. Постає питання про статус міста (в

широкому розумінні цього слова) – „що є місто”? Наступне питання, яке є вихідним із попереднього, має на меті з'ясувати топологічне місце міста в культурогенезі – „де є місто”?

Виникнення міста у відповідному місці є тією онтологічною подією, що парадоксально взаємодіє із ландшафтом. З одного боку, місто намагається вписатися в географічний простір, оскільки “заснування міст в часи живої міфології претендують на те, щоб відтворити макрокосмос в мікркосмосі” [9; 15]. З іншого боку (що неминуче) – руйнує ландшафт, використовуючи його як матеріал. Аналізуючи структуру античного міста, А. Ашкеров пише: “Місто – це єдине місце, що протистоїть всьому всесвіту” [1; 158]. Ландшафт не є другорядним, він організується людиною відповідно до *ідеї* міста. Слідуючи за логікою Арістотеля, будь-які трансформації об'єкта є переходом від втрати того чи іншого ейдосу (акцидентальне небуття) до його встановлення. Акт заснування міста не бере до уваги населений пункт, який міг би знаходитись на цьому ж місці перед тим. Відбувається організація простору, який розцінюється як хаос (*χαος*), до відповідної ідеї міста, яка розцінюється як порядок (*κοσμος*).

Буття міста в першу чергу пов'язане із культурним простором (топосом). Специфіка простору в тому, що він, на відміну від матеріальних предметів, які знаходяться в ньому, не може бути сприйнятий за допомогою органів чуттів. Образ простору з'єднаний із відповідними метафорами і обумовлений ними. Серед них основні – зорові образи і моторні відчуття, які дають представлення простору, як чогось специфічного та особливого, що нас оточує. Ці образи виражають глибинні особливості світосприйняття. Тому виникнення, або поява міста – це насамперед втілення специфічних форм світовідчуття людини в матеріальних предметах. Архітектура в даному разі є одним із найбільш можливих і сприятливих видів мистецтва для досягнення якомога кращого ефекту втілення ідеї міста. Архітектура є тим сполучником, що єднає онтологію міста із його метафізикою.

Специфічні особливості простору – його одноразовість або неоднорідність, ізотропність або анізотропність, симетричність або антисиметричність, а також тривимірність. За такими ба-

зовими характеристиками можна визначити *ідею* міста, навіть простежити базові особливості виникнення того чи іншого міста, незалежно від соціокультурних чи географічних умов – змоделювати *архетип* міста. Так, А. Перейра зазначає особливу грецьку традицію симетрії і замкненого кола, на відміну від розбудови Риму, який представляє собою концепцію лінійності, як лінійного представлення про існування [11; 107].

Простір в місті – це те середовище, в якому замкнено транслюються смисли, випродуковані людиною в конкретній точці хронотопу. Простір в місті є організованим хаосом, що рештки якого постійно загрожують буттю міста. В руслі соціологічної теорії, М. Вебер стверджує, що простір міста становить собою особливий порядок і представляється як злагоджена система [13; 22]. Проте Е. Сайко наполягає на подібності просторової організації культури і міста: “Порядок в місті тотожний порядку культурному, який є специфічним зв’язком між оточуючим світом і людиною, що характеризується стійкістю, структурною визначеністю, поступовим розвитком подій, який виражається через *символи* і *коди* в мові культури” [8; 40]. Зв’язок встановлюється на основі повторювальності зовнішніх подій та процесів, що оточують людину і з антропологічних можливостей і внутрішніх властивостей людини створювати і утримувати цей зв’язок. Порядок – організація простору і організація в просторі. Організація оточуючого простору як середовища існування людини із древніх часів була пов’язана із смисловим усвідомленням світу. За І. Русакомським, такими поняттями як ритм, ряд, порядок, лад людина намагалася упорядкувати своє уявлення про оточуючий світ, від космосу (порядок, будова, краса, вбрання, політичний і воєнний стрій, дисципліна...) до первинної матриці – домівки, яка розглядалась як центр всесвіту (світу)” [7; 50].

Структурно-сміслова організація в місті складається із трьох базисних культурних кодів: центр міста (в основному виражений як площа, арена, майдан), господарські райони (цехи, торгівельні блоки, магазини, розважальні комплекси) та міська периферія (в основному житлові райони та місце проживання маргінального прошарку населення). Три смислові коди вира-

жають просторову єдність текстологічного полотна міста і вибудовують специфічне культурне середовище.

Особливості організації простору визначають *образ* та *ідею* (в цьому сенсі доцільно розуміти проект космології міста) міста – задається особливий порядок міста, що протягом культурогенези по-різному регулюється культурою. Осмислюючи місто в просторі і простір в місті, ми постійно маємо справу зі смислами, в цьому контексті *місто вцілому постає як смисл*. Світ міста в кожній епосі виражений у своїй складній культурній динаміці і метаморфозі, тому об'єктивне “схоплення” міста в культурологічному дискурсі часто виявляється суб'єктивним відчуттям епохи.

Література:

1. Ашкерев А. Ю. Античный город // Человек. – 2003 – № 4. – С. 149 – 159.
2. Башляр Г. Поэтика пространства. – М.: РОССПЭН, 2004. – 416 с.
3. Власов В.Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: В 10 т. Т. I: А. – Спб.: Азбука-классика, 2004. – 576 с.
4. Возняк Т. Львів. Sine qua non – “без чого немає”. – Independent cultural journal “І”. // Львів, 2004. – с. 394 – 409.
5. Энциклопедический словарь по культурологии / Под общ. ред. А.А. Радугина. – М.: Изд-во “Центр”, 1997. – 502 с.
6. Лосев А.Ф. Мифология греков и римлян. – М.: Мысль, 1996. – 975 с.

7. Русакомский И.К. Архитектурно-пространственная организация сельской жизни как фактор духовной культуры // Духовная культура села. Традиции и современность. – М.: Всесоюз. НИИ искусствознания, 1988. – С.48 – 69.

8. Сайко Э.В. Город в процессах исторических переходов: теоретические аспекты и социокультурная характеристика. – М., 2001. – 272 с.

9. Юнг К. Г. Душа и миф. Шесть архетипов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, 2005. – 400 с.

10. Borel E. Space and time. – N. Y., 1960. – 402 p.

11. Pereira I.R. The Nature of Space: A Metaphysical and Aesthetic Inquiry. Wash., 1968. – 316 p.

12. Weber M. The City. – Free Press, 1958. – 462 p.

13. Wirth L. Urbanism as a Way of Life // The American Journal of Sociology. – Vol. 44, No. 1. (Jul., 1938). – 1938. – p. 1-24.

14. Zubaida Sami. Max Weber's The City and the Islamic City // Max Weber Studies. – 6.1. – UK, 2006. – С. 111 – 118.

12. Weber M. The City. – Free Press, 1958. – 462 p.

13. Wirth L. Urbanism as a Way of Life // The American Journal of Sociology. – Vol. 44, No. 1. (Jul., 1938). – 1938. – p. 1-24.

14. Zubaida Sami. Max Weber's The City and the Islamic City // Max Weber Studies. – 6. 1. – UK, 2006. – С. 111 – 118.